

Nem mese ez, gyermek...

Gyerek/Kor/Kép. Gyermek a magyar képzőművészetben

Budapesti Történeti Múzeum, 2017. II. 19-ig

KOPÓCSY ANNA

Gyermek tematikájú kiállításokat nem gyakran rendeztek az elmúlt évtizedekben. A téma iránti érdeklődés a művészetben összefügg azokkal a New Art History által felkarolt genderelméletekkel, amelyek az ábrázolt és az ábrázoló (megrendelő) közötti személyes vagy társadalmi normáknak megfelelő, az alárendeltségen alapuló viszonyokat vizsgálják. A BTM-ben most látható *Gyerek/Kor/Kép* című tárlat ennek a szemléletnek a jegyében dolgozta fel a témát. Korábban 1940-ben láthatott egy nagyszabásúnak szánt tárlatot a magyar közönség *Gyermek a képzőművészetben* címmel a Műcsarnokban. Az akkori kiállításon a kortárs képzőművészek alkotásai mellett bemutatott egy retrospektív múzeumi, illetve magángyűjteményi anyagból álló kollekción mint történeti előzményt. A kiállításnak nem lett erős visszhangja, a kritikák sem próbáltak különösebb elméleti háttérrel felvázolni az eseményhez. Az akkori és a mostani kiállításban számos közös név található a művészek között, még ha nem is ugyanazokkal az alkotásokkal szerepelnek: *Barabás*

ISMERETLEN MESTER:
Esterházy Antal gyermekkori arcképe, 1678, olaj, vászon
97x78,5 cm
Magyar Nemzeti Múzeum

dokumentarista szemlélet, hanem a kortárs fényképészek műtermi beállítású portréfotói, illetve az életből ellesett, szép vagy megejtő motívumai domináltak – hozzáteszem, igen magas színvonalon (*Balogh Rudolf, Angelo, Rahmab Gyula, Rónai Dénes*). A műcsarnoki kiállítás humanista üzenete révén a polgári világ és kultúra megőrzésére szólított fel éppen a gyermekek által, így, ki nem mondottan, az akkor nemrég kitört világháború pusztító hatásával szembeni demonstrációként is felfogható volt. Ebben a kontextusban egy idealizált, ártatlan gyermekportré megalkotása volt a cél, amelyen a gyermek a jövő zálogaként jelent meg.

Révész Emese, a mostani kiállítás egyik kurátora, bátran vette elő újra a témát. A hagyományos stílustörténeti megközelítés helyett, modern muzeológiai szemlélettel, témák szerint csoportosította a gyermekábrázolásokat, abból a felfogásból kiindulva, miszerint a gyermek fogalma lényegében korokban változó, az adott társadalom által elfogadott történeti konstrukció. Tehát a gyermek képét majdnem mindig a felnőtt szemszögéből értelmezik, valódi személyisége épp ezért a háttérben marad. A róla készült portrékon a társadalomtól elvárt szerepeket teljesíti ki a 20. századig biztosan.

A gyermek mint modell, mint a kép tárgya alárendelt pozícióban, a felnőtt világ társadalmi rendjének tükrében jelenik meg. Csecsemőként – a Madonna-kerettémában – nincs hangsúlyos

MÁRIÁS (HORROR) PISTA:
Tégla, 2009,
filctoll, papír, 21x28 cm
magántulajdon

Miklós, Basilides Sándor, Borsos József, Csók István, Ferenczy Károly, Knopp Imre, Munkácsy Mihály, Skuteczky Döme, Undi Mariska, Telcs Ede és Tikos Albert. Az utóbbinak a Gyermekét tápláló anya című munkája a mostani kiállításban is helyet kapott Kunffy Lajos Zoltán almával című festményével együtt, amely feltételezhetően azonos a most kiállított, egyébként Rippl-Rónai által is megfestett Fiam almával című művel. Volt egy fotografiai szekció is, de ott nem a

szerpe, inkább az anyai, esetleg apai szerepek emelődnek ki. Kisgyermekkortól kezdődően a szocializációnak megfelelően az elvárt, a későbbi, felnőtt korra készülő társadalmi szerepekben látjuk. A 19. század végén születnek meg azok az első ábrázolások, ahol mint önálló szubjektum, esetleg éppen a felnőtt világgal szemben álló lázadó értelmeződik, míg a 20–21. századi művészet egyre inkább beleképzei magát a gyermek helyzetébe, s az ő sajátos nézőpontját próbálja megjeleníteni. Ez megmutatkozik abban is, ahogy a modern művész elkezd utánozni a gyermekrajzot, amelyet eredetinek fog fel, s általa, meggyőződése szerint, a dolgok és a művészet lényegéhez sokkal közelebb kerülhet, miközben megtagadja az akadémiai modellt.

A mostani tárlatra válogatott művek alátámasztják azt az alapvetően romantikus toposzt, amely a gyermekre mint a tisztaság és az ártatlanság képviselőjére tekint. Erre a vélekedésre építenek az olyan kiállítászekciók, mint a Kiszolgáltatottság: szegénység, a Kiszolgáltatottság: háború, a Gyermeksorsok. A kiállításon nem igen szerepel ezzel ellentétes szellemű mű, noha az ártatlan gyermek időtlen képét is kikezdte a mélylélektan a századfordulón, éppen a gyermek mint szubjektum megértésére irányuló figyelem keretében. Ez olyan nagyszerű novellákban nyert művészi formát, mint Csáth Géza *Anyagiulkosság* című műve. Ugyanakkor az ártatlan gyermek képe, erre is utal a tárlat, a mai napig alkalmas a manipulációra, a felnőttek hatalmi-politikai céljaik elérése érdekében számos alkalommal élnek vissza ezzel.

A Budapesti Történelmi Múzeum-beli kiállítás előzményeként megemlíthető a 2005-ben Győrben rendezett *Herzenschrei – Szívből jövő sírás, A gyermek a művészetekben, Ausztria és Magyarország 1900–2005* című tárlat. A művek téma szerinti csoportosítása – (Ön)reflexió, Jellemek, Társadalmi környezet, Apa és gyermeke, Öröm és játék, Szenvedés és fájdalom, Átváltozás – a gyermeki lélek változásainak bemutatását tűzte ki célul. A határt a secesszió művészeténél húzták meg, ettől kezdve a reprezentációs karakterű gyermekportrét felváltja a gyermekre inkább magára, és nem csak társadalmi szerepére való odafigyelés. *König Frigyes, Fehér László, Bernáth(y) Sándor, Iski Kocsis Tibor* szintén szereplői a győri és a mostani tárlatnak is.

A BTM-ben rendezett bemutató azonban jóval nagyobb területről merít. A tematikus felosztás ellenére (Kezdetek; Madonna; Család; Fiú, lány; Szabályozás, nevelés; Játék; Gödöllői Iskola; Kiszolgáltatottság: szegénység, háború, gyermekorsok; Nostalgia) létezik egy rejtett kronológiája a kiállításnak. Ennek megfelelően a Madonna-ábrázolások között láthatjuk a legtöbb régi művet, míg a kiállítás végén található Nostalgia című részben

IGNAZ RÜSS:
A Graenzenstein család,
1808, olaj, vászon,
67x97 cm, BTM Kiscelli
Múzeum – Fővárosi Képtár

SZŐNYI ISTVÁN:
Anyaság, 1935,
tempera, vászon,
100x71 cm
BTM Kiscelli Múzeum –
Fővárosi Képtár

WEBER HENRIK:
A Weber család, 1846,
olaj, vászon, 210x162 cm
BTM Kiscelli Múzeum –
Fővárosi Képtár

FEHÉR LÁSZLÓ:

Egy kép 1958-ból, 1980, farost, olaj, 142x146 cm
Tragor Ignác Múzeum, Vác

BERNÁTH AURÉL:

Önarckép Marilivel, 1945, papír, pasztell, 41x36,2 cm
magántulajdon

STALTER GYÖRGY:

Mezőbánd, 1993,
A művész tulajdona

a legtöbb kortársi reflexiót. De a közös téma megadja a különböző stílusú és szemléletű művek egymás mellé helyezésének lehetőségét antropológiai, szociológiai, történelmi szempontok szerint. Az időnként merésznek tűnő társítások a konstruált történelem állandó változására hívják fel a figyelmet. (Például *Felekiné Gáspár Anni Család* című vászna 1953-ból, mellette *Wéber Henrik* saját családját ábrázoló képe száz évvel korábról, illetve *Fehér László Egy kép 1958-ból* című műve /1980/). Ugyanazt a problémát egészen máshonnan közelítik meg. A szocialista realizmus idealizált munkáscsalád-propagandája kerül a polgári világ generációk összefogásából és együttműködéséből adódó családjá mellé, melyet Fehér László történelmi viharokat megélt, elidegenedett, szimbolikus családképe követ. (Lásd a kiállítás katalógusát, 38–42.)

A válogatás igyekezett markáns példákkal szemléltetni egy-egy korszak családról alkotott felfogását, ezzel ellensúlyozva a műtárgyak közötti esztétikai koherencia hiányát. Kérdéses persze, hogy a kiállítás képei mindig tudatos választás következtében kerültek-e a helyükre vagy esetleg más (például helyhiány, méret) szempontok is belejártak a válogatásba. Az olykor megnyilvánuló eklektikát jól oldják azok a részek, ahol a művek egy nagyobb csoportja stiláris rokonságban is

áll egymással (*Csók István Züzü-képei*, a Gödöllői Iskola). A kortárs művek, akár videoinstallációk behelyezése a múzeumi tárgyak közé, kifejezetten dicsérendő kurátori döntés, amely egy ilyen konceptuálisan berendezett térben jól működik, hiszen a kortárs művek nem mindig esztétikájukban (ami gyakran számukra értelmezhetetlen kategória) kívánnak versengeni az elődök műveivel. A kiállítás egyik legizgalmasabb részlege a Szabályozás, nevelés címet viseli, ahol a néző is kényszerítve van, hogy betartson egy-egy értelmetlennek tűnő szabályt, mert csak akkor juthat a kiállított képek címeinek birtokába. (A képcédulák a képektől távol a földre ragasztva olvashatók el, ahova vörös csíkok vezetik a nézőt.)

Van a kiállításnak egy pontja, ahol a kurátorok tudatosan léptek ki muzeológusi szerepükből. Az egyik falon egyszerre láthatjuk *Iski Kocsis Tibor* Ahmedről 2005-ben készített fotóját *Ungvári Lajos Íjászok (Ősmagyar lecke) 1940 körül* című kisbronzával. A tizenegy éves menekült kisfiú portréja ütköztetve a fiát íjazni tanító harcos turáni ideológiát megjelentető szobrával aktuális üzenettel bír.

A tárlat kurátorai, Molnárné Aczél Eszter, Révész Emese, Rum Attila és Tészabó Júlia, a bemutatott alkotások mellett kifejezetten nagy gondot fordítottak a gyermeklátogatókra. Erős felütést jelent mindjárt a bejáratnál lévő portréfal, ahol tükrökkel inspirálják a gyermekeket, hogy önmaguk portréit megalkossák a helyszínen, láthatólag nagy sikerrel. *Dániel András* egy-egy alkotást „gyerekszemszögből” értelmező, a felnőttek számára éppen ezért nem pontosan megfejthető rajzai végigkísérik a kiállítás műveit. Ráadásul a képeken szereplő gyermekek jelmezeit is fel lehet próbálni, vagy társasjáték keretében malmozni is lehet.

A kiállításához katalógus is készült, Révész Emese bevezető tanulmányaival, amely eddig szinte egyedüliként próbálja értelmezni a gyermekről való felfogás alakulását a nemzetközi és a magyar művészetben annak elméleti háttérével együtt, példákkal illusztrálva. A téma újszerű feldolgozása mellett csak azt sajnálhatjuk, hogy (nyilván az időhiány miatt) a katalógus szerkesztése sajnos hagy némi kívánnivalót maga után.